

ПРО НАУКОВУ І НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ ЗА 2016-2020 рр. ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 18 листопада 2020 р.

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-2-4>

ЗАСЕНКО

В'ячеслав Васильович

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи
Ярмаченка Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

Анотація. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України є державною науково-дослідною установою. Мета діяльності Інституту — теоретичне і методичне забезпечення функціонування й розвитку системи освіти осіб з особливими потребами в Україні. Основні статутні завдання Інституту: проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, виконання державних цільових програм, спрямованих на розв'язання актуальних теоретичних, методологічних і практичних проблем дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти осіб з особливими потребами, а також проблем спеціальної педагогіки і спеціальної психології як галузей науки; провадження дослідно-експериментальної діяльності та забезпечення науково-методичного, навчально-методичного та змістового супроводу функціонування дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу, спеціальних загальноосвітніх закладів (спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів); інклюзивних закладів освіти всіх рівнів, а також інклюзивно-ресурсних центрів; розроблення й упровадження наукової, навчальної, науково-виробничої, довідкової продукції (видань) з проблематики освіти осіб з особливими потребами та галузей наук — спеціальної освіти і психології; підготовка й атестація здобувачів вищої освіти кваліфікаційних рівнів доктора філософії, доктора наук і надання інших освітніх послуг; освітня діяльність у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою, зокрема підвищення кваліфікації керівних, наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів освіти та установ, що реалізують державну політику в галузі освіти осіб з особливими потребами з наданням відповідних документів встановленого зразка. В Інституті здійснюється перепідготовка, стажування та атестація науково-педагогічних і педагогічних працівників та ін.

Ключові слова: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка; Національна академія педагогічних наук України; інклюзивні заклади освіти; освіта осіб з особливими потребами.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України (далі — Інститут) є державною науково-дослідною установою (далі — наукова установа). Назва Інституту зазнавала змін і уточнень: з 1993 р. створено Інститут дефектології Академії педагогічних наук України (постанова Президії АПН України, протокол № 1-7/10-57); з 2001 р. — Інститут спеціальної педагогіки АПН України (постанова Президії АПН України, протокол № 1-7/5-70). Указом Президента України від 24 лютого 2010 р. № 259 Академії надано статус Націо-

нальної, відповідно з 2010 р. затверджено найменування — Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Із 20 вересня 2018 р. (постанова Президії НАПН України, протокол № 1-2/10-239) заклад перейменовано в Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

У своїй діяльності Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України керується Конституцією України, законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про освіту», «Про вищу освіту», іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, Статутом Національної академії педагогічних наук України (далі — НАПН України), Статутом Інституту, рішеннями загальних зборів та постановами Президії НАПН України, рішеннями бюро відділення. Наукова і науково-організаційна діяльність протягом 2016-2020 рр. спрямовувалась на реалізацію пріоритетних завдань державної освітньої політики в контексті сучасних підходів до освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Наукову структуру Інституту формують сім відділів: інклюзивного навчання; освіти дітей з порушеннями слуху; психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами; освіти дітей з порушеннями зору; навчання жестової мови; освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; логопедії.

Науковий склад Інституту — це 48 вчених, з них вісім докторів і 30 кандидатів наук. Співробітники Інституту є постійними членами Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України, Науково-методичної ради МОН України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, інклюзивно-ресурсних центрів та ін.

Наукова, експериментальна та освітня діяльність Інституту була спрямована на реалізацію: основних положень Закону України «Про освіту» (стаття 19) (від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII); «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р); «Державного стандарту початкової освіти» (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87); «Національної стратегії реформування системи

Відділ освіти дітей з порушеннями слуху

інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та плану заходів з її реалізації» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р.); «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545); «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 588); наказів Міністерства освіти і науки України щодо функціонування означеної освітньої галузі. Розроблення теоретичного підґрунтя і, як похідне, концептуальних основ усієї роботи базувалося на засадах дитиноцентризму, визнання права кожної дитини з особливими потребами на здобуття якісної освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу.

Звітний період охоплює виконання Інститутом 15 комплексних наукових досліджень за двома напрямками.

У 2016-2017 рр. науково-експериментальна робота в Інституті здійснювалась відповідно до напряму пошукової діяльності «Теоретичні та методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами».

Наукова діяльність узгоджувалась з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Національною доктриною розвитку освіти України, Загальнодержавною програмою «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів на період до 2020 року», Програмою спільної діяльності МОН України й НАПН України та ін. і передбачала проведення фундаментальних досліджень (вісім тем) із подальшим розробленням на цій основі матеріалів прикладного характеру — навчально-методичного забезпечення процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю, та їхнього корекційно-реабілітаційного супроводу.

За цей період виконання досліджень (2016-2017 рр.) фундаментальність інноваційних розробок

наукових підрозділів Інституту підтверджувалась проведенням теоретико-пошукової діяльності. Робота спрямовувалась на визначення теоретичних і методичних засад освіти дітей з особливими освітніми потребами, встановлення сучасних освітніх тенденцій та окреслення змісту такого навчання. Зокрема, на основі визначених концептуальних засад освіти дітей з особливими потребами у світлі реформаційних тенденцій було завершено розроблення програмно-методичного забезпечення їхнього навчання, починаючи з початкової ланки освіти та завершуючи старшою, згідно з наказом МОН України «Про розроблення навчального забезпечення для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів» від 29 жовтня 2013 р. № 1517. Всю розроблену за цей період програмно-навчальну продукцію затверджено МОН України та впроваджено в освітніх закладах для дітей з особливими потребами різних категорій.

Належну увагу в цей період приділено й корекційно-розвивальній складовій, яка є необхідною умовою навчання дітей з особливими потребами як у спеціальних, так і в інклюзивних закладах освіти. Теоретичні та методичні засади проведення корекційно-розвивальної роботи було покладено в основу розроблення сучасного модернізованого програмно-методичного забезпечення цього напрямку освітньої діяльності. Слід зазначити, що робота здійснювалася й узгоджувалася з відповідними ухвалами МОН України (наказ МОН України «Про розроблення корекційно-розвивального та методичного забезпечення спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів» від 23 січня 2015 р. № 44).

У 2016-2017 рр. завершено розроблення корекційно-розвивальних програм (схвалено МОН України) для усіх категорій дітей шкільного віку (порушення слуху, зору, мовлення, інтелекту, затримка психічного розвитку). Це дало змогу створити каталогічний перелік додаткових освітніх послуг, що мають надаватися дітям з особливими потребами, які перебувають в інклюзивних умовах, на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88 зі змінами. Цей перелік став основою для розподілу Державної освітньої субвенції.

Завершальні результати досліджень цього періоду втілено в новому навчально-методичному забезпеченні освіти дітей з особливими потребами, зокрема:

- розроблено та опубліковано серію підручників з рідної мови для дітей з тяжкими порушення-

Відділ освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку

ми мовлення, у яких реалізовано психолого-лінгвістичний підхід до вивчення предметів мовного циклу дітьми з тяжкими порушеннями мовлення;

- розроблено нові дидактико-методичні принципи, які покладено в основу підручників для дітей з сенсорними порушеннями (порушеннями слуху та тяжкими порушеннями зору);

- вперше створено програмно-методичні комплекти для вивчення жестової мови та окремих предметів шрифтом Брайля.

Вагомими результатами науково-експериментальної діяльності у 2016-2017 рр. є дослідження у галузі інклюзивної освіти, які проводилися за науковим принципом випереджувального впливу на практику, зокрема:

- теоретично обґрунтовано та визначено провідні напрями впровадження інклюзивного навчання в дошкільній освіті, що дало змогу окреслити сутність організаційно-методичних змін у дошкільних закладах і розробити зміст нової програми розвитку дошкільників із особливими потребами в інклюзивному середовищі;

- удосконалено технології психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин;

- розроблено методичні рекомендації для батьків щодо навчально-виховної роботи з дітьми з аутистичним спектром, синдромом Дауна, епілепсією та ін.

Результати проведених досліджень у контексті інклюзивного підходу до навчання було використано у документах освітнього законодавчого і нормативно-правового регулювання, зокрема у Законі України «Про освіту» (ст. 19-20), постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 серпня 2011 р. № 872, «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від

12 липня 2017 р. № 545, «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» від 10 квітня 2019 р. № 530 та ін.

Протягом 2018-2020 рр. діяльність Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України спрямовано на розроблення концептуальних засад розвитку системи освіти осіб з особливими потребами в Україні, інноваційних технологій їх навчання в умовах спеціальних та інклюзивних навчальних закладів освіти. При цьому враховано сучасні запити державної освітньої політики, зокрема в контексті розбудови Нової української школи за напрямом «Освіта дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання».

У цей період проводилася науково-експериментальна робота з виконання трьох фундаментальних («Методичні та дидактичні засади навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища»; «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти»; «Психолого-педагогічні засади корекційно-розвивального навчання дітей із порушеннями когнітивного розвитку») і трьох прикладних («Особистісно-орієнтовані технології навчання дітей з порушеннями зору»; «Науково-методичне забезпечення реалізації змісту навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку»; «Навчально-методичне та дидактичне забезпечення навчання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення») досліджень.

У результаті проведених наукових досліджень визначено принципово важливі інноваційні підходи і розроблено відповідні моделі й технології, що набули розвитку у галузі спеціальної педагогіки та психології, зокрема:

- окреслено класифікаційні ознаки особливих освітніх потреб у дітей на основі затвердженої в Україні Міжнародної класифікації функціонування і визначення напрямів інклюзивної технологізації їхнього навчання;

- розроблено нормативно-правове, організаційне та дидактико-методичне забезпечення змісту діяльності асистента вчителя в інклюзивному закладі освіти;

- адаптовано зміст навчання дітей із особливими освітніми потребами (ООП) і розширено спектр корекційно-розвивальних технологій і психолого-педагогічного супроводу;

Відділ інклюзивного навчання

- обґрунтовано модель компетентнісної освіти молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, яка передбачає організаційну, змістову та технологічну складові;

- визначено та обґрунтовано концептуальну основу реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні незрячих дітей і з порушеннями зору через: забезпечення відповідних офтальмо-педагогічних та офтальмопсихологічних умов в освітньому просторі незалежно від типу закладу; виявлення та розкриття її особистого потенціалу; впровадження технології підтримки в освітньому процесі;

- розроблено модель стандартизації навчально-методичного забезпечення навчання молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення з урахуванням сучасних уявлень про механізми мовленнєвих порушень у світлі психолінгвістичного підходу до їхнього аналізу та технології їх подолання в умовах класного простору;

- визначено організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність реалізації бімодально-білінгвального підходу в освітньому процесі;

- розроблено модель професійної компетентності педагогів бімодально-білінгвальної форми навчання.

На виконання заходів Програми спільної діяльності МОН і НАПН України Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено:

- типові освітні програми для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку для 2-3 класів;

- стандартизацію змісту освіти дітей із порушеннями зору та когнітивними порушеннями;

- зміст реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями;

- низку практичних посібників серії «Інклюзивне навчання» для інклюзивно-ресурсних центрів.

Основні результати Інституту за 2016-2020 рр.: концепції:

- педагогічної підтримки та психологічної допомоги учням з порушеннями зору;
- розвитку національної системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні;
- науково-методичного забезпечення формування навчальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку;
- раннього втручання для дітей з ООП;

концептуальні засади інклюзивного навчання, зокрема визначення й окреслення класифікаційних ознак особливих освітніх потреб у дітей на основі затвердженої в Україні Міжнародної класифікації функціонування та окреслення напрямів технологізації їхнього навчання;

положення білінгвального, бікультурного, компетентнісного й особистісно-орієнтованого підходів;

моделі:

- психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими потребами;
- корекційної роботи психолога з дітьми, які мають порушення зору;
- методичного супроводу навчання образотворчої діяльності молодших школярів із порушеннями зору;
- психолого-педагогічного супроводу дітей із порушеннями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи;
- корекційно-розвивальної роботи з розвитку слухового сприймання й формування вимови учнів з порушеннями слуху;
- психолінгвістичну модель реалізації змісту навчання школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ);
- системи раннього втручання з урахуванням сучасних українських реалій, що спираються на такі сучасні підходи щодо корекційно-розвивальної роботи, як родинно-орієнтований, суб'єкт-суб'єктний і міждисциплінарний;

технології:

- інтенсифікації формування уявлень сліпих молодших школярів про об'єкти живої природи засобами рельєфного малювання — «сомопедія»;
- вдосконалення впровадження концептуального та навчально-методичного забезпечення з формування спілкування у навчальній діяльності дітей із затримкою психічного розвитку;
- здійснення оцінки й надання послуг у системі раннього втручання;

Відділ логопедії

- педагогічної технології формування навичок спілкування глухих дошкільників засобами бімодального білінгвізму;

• української жестової мови як мови вивчення та навчання;

класифікації:

- мовних типів родин глухих дошкільників: жестомовний тип родини; словесномовний тип родини; бімодально-білінгвальний тип родини;
- морфологічна класифікація жестових одиниць: прості, складні й складені жести;

методики:

- освітнього супроводу дітей із аутизмом і моделювання алгоритму адаптації освітнього середовища для дітей з аутизмом;
- навчання жестової мови як мови вивчення та мови навчання;
- оцінювання навчальних досягнень дітей із помірною розумовою відсталістю, синдромом Дауна, зі складними комбінованими порушеннями розвитку;
- навчання дітей з особливими потребами в інклюзивному дошкільному закладі.

Експериментальна діяльність. Наукові здобутки апробуються у процесі експериментальної роботи.

У 2019 р. завершено Всеукраїнський науково-педагогічний експеримент «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» (наказ МОН України від 5 липня 2017 р. № 836), спрямований на розроблення науково-організаційних засад упровадження інклюзивної освіти, апробації структурно-організаційної моделі інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області, а також сприяння соціальній інтеграції дітей з ООП у загальноосвітній простір. Експеримент проводився у рамках пілотного проекту Благодійного Фонду Порошенка під керівництвом голови Фонду М. Порошенка. Під час експерименту відпрацьовувались моделі партнерства між

інклюзивними та спеціальними навчальними закладами, навчання шкільних команд щодо особливостей організації навчального процесу та ін.

У 2020 р. завершуються сім експериментів структурних підрозділів Інституту, започатковано два всеукраїнські експерименти:

- експеримент Всеукраїнського рівня «Удосконалення процесу опанування навичок читання шляхом упровадження адаптивного кириличного шрифту Inclusion UKR у навчально-виховний процес учнів 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» (термін проведення — 2020-2022 рр., науковий керівник — Е. Данілавічюте, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу логопедії Інституту, науковий консультант — В.В. Засенко, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України);

- Всеукраїнський проект «Психологічний супровід родин дітей дошкільного віку з особливими потребами у кризових ситуаціях». Мета — розроблення цілісної і апробованої системи, надання психологічної допомоги родинам дітей з особливими потребами дошкільного віку в умовах кризових ситуацій (керівник — Л.І. Прохоренко, доктор психологічних наук).

У процесі експериментальної діяльності відбувалася активна співпраця вчених і практичних працівників експериментальних майданчиків. Загальна кількість експериментальних майданчиків — 197 закладів освіти та установ:

- загальноосвітні школи — 115;
- спеціальні загальноосвітні школи — 24 (для дітей із порушеннями зору — 3; для дітей зі зниженим слухом — 8; для дітей з тяжкими порушеннями мовлення — 1; для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату — 1; для дітей із затримкою психічного розвитку — 2; для дітей з порушеннями розумового розвитку — 4; спеціальна «Школа-Життя» — 1; школа-дитячий садок I ступеня — 1);
- заклади дошкільної освіти для дітей з порушеннями мовлення — 2;
- заклади дошкільної освіти — 32;
- заклади вищої освіти — 3;
- інші установи та організації (центри соціально-психологічної реабілітації, громадські організації) — 47.

Широка й географія експериментальних майданчиків, це м. Київ, Івано-Франківська, Харківська, Дніпропетровська, Житомирська, Чернівецька, Запорізька, Тернопільська, Київська та Полтавська області.

Відділ психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту

Упродовж 2016-2020 рр. в Інституті здійснювалась підготовка здобувачів наукового ступеня. В Інституті функціонують дві спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора філософії та доктора наук зі спеціальностей: 13.00.03 — спеціальна педагогіка і 19.00.08 — спеціальна психологія. При Інституті ефективно діє аспірантура і докторантура. Загальна чисельність аспірантів і докторантів: станом на кінець 2020 р. в аспірантурі проходять навчання 29 осіб, зокрема: за державним замовленням — 5, на умовах контракту — 24; з відривом від виробництва — 5, без відриву від виробництва — 24; у докторантурі навчається докторант на умовах контракту.

За звітний період спеціалізована вчена рада Д 26.450.01 провела 18 засідань, на яких захищено 15 кандидатських і три докторські дисертації зі спеціальності 13.00.03 — корекційна педагогіка; спеціалізована вчена рада Д 26.450.02 провела 15 засідань, на яких захищено 11 кандидатських і чотири докторські дисертації зі спеціальності 19.00.08 — спеціальна психологія.

У 2020 р. на базі Інституту створено Психологічний консультативно-тренінговий центр, у якому запроваджено систему постійного консультування педагогічних працівників з питань інклюзивного навчання, корекційно-розвивальної роботи, організації особистісно зорієнтованого навчального процесу осіб з особливими потребами, консультування батьків. Надаються освітні послуги, здійснюється науково-дослідна, консультаційна, психодіагностична, психокорекційна та психологічно-тренінгова діяльність офлайн і онлайн.

Інститут проводить освітню діяльність з підвищення кваліфікації вихователів, учителів, психологів, корекційних педагогів, заступників директорів і директорів спеціальних загальноосвітніх

закладів та практичних працівників системи інклюзивного навчання за 11 напрямками:

- управління спеціальними закладами загальної середньої освіти;
- організація інклюзивного навчання у закладах освіти;
- українська жестова мова як предмет вивчення і засіб навчання;
- психолого-педагогічний супровід дитини з аутизмом у закладах освіти;
- організаційно-методичні умови діяльності інклюзивно-ресурсних центрів;
- технології навчання та розвитку дітей з комплексними порушеннями розвитку;
- технології розвитку адаптивних можливостей дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі;
- технології корекційно-розвивальної роботи та навчання дітей із сенсорними порушеннями;
- технології навчання дітей з порушеннями мовлення;
- психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти;
- психолого-педагогічні технології навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Протягом звітної періоду в Інституті за кошти фізичних та юридичних осіб свій кваліфікаційний рівень мали змогу підвищити понад тисячу осіб.

У 2020 р., з огляду на карантинний режим, запроваджено дистанційні курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Загальна чисельність слухачів, які підвищили свій фаховий рівень дистанційно на базі Інституту, в 2020 р. становить понад 300 осіб.

Міжнародне наукове співробітництво. Протягом 2016-2020 рр. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України брав активну участь у міжнародній та проектній діяльності, зокрема:

- науково-освітньому проекті Фонду «Відродження» з реформування вищої освіти;
- здійснював наукове керівництво україно-голландським експериментом «Перспектива 21/3: Інтеграція дітей з синдромом Дауна в освітнє середовище»;
- україно-польському проекті «Poland-Ukraine Sign Camp» для батьків глухих дітей (Н.Б. Адамюк);
- міжнародній проектній діяльності «Розроблення науково-методичного забезпечення для інклюзивно-ресурсних центрів»;

Відділ освіти дітей з порушеннями зору

- в естонсько-українському проекті «Підтримка впровадження принципів інклюзивного навчання в рамках концепції «Нова українська школа» за підтримки МОН України, Міністерства закордонних справ Естонії та Благодійного фонду Порошенка.

Укладено угоди про співпрацю:

- між відділом освіти дітей з порушеннями слуху Інституту та Спеціальним навчально-виховним центром для глухих та слабочуючих дітей та молоді імені Івана Павла II (Люблін, Польща);

- з Академією спеціальної педагогіки ім. Гжегожевської у Варшаві (Польща) (угода від 12 березня 2016 р.), згідно з якою передбачено обмін науковою інформацією, аналітичними матеріалами, обговорення питань щодо побудови та модернізації системи освіти осіб з порушеннями слуху різних вікових груп, технологій навчання і здійснення корекційно-розвивальної роботи.

Продовжено співпрацю вчених відділу логопедії і представництва ЮНІСЕФ в Україні у проекті «The Use of ICF to Ensure Inclusiveness of Education» («Використання МКФ для забезпечення освіти для всіх»), який триває у контексті виконання угоди про співробітництво Дитячого фонду ООН та уряду України, річного плану діяльності ЮНІСЕФ в Україні та громадської організації «Соціальна синергія».

Налагоджено співпрацю з Шауляйським педагогічним університетом (Литва) у контексті надання допомоги магістрам, які проходять стажування за обміном в Україні і ознайомлюються з організацією наукової роботи в галузі надання допомоги дітям з ООП.

Здійснюється співпраця з підвідомчими установами НАПН України у спільних науково-практичних заходах, зокрема, Інститутом педагогіки НАПН України, Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Державною науково-

педагогічною бібліотекою України імені В.О. Сухомлинського та із закладами вищої освіти з різних областей України: Сумським державним педагогічним університетом імені А.С. Макаренка, Харківським державним педагогічним університетом імені Г.С. Сковороди, Київським університетом імені Бориса Грінченка, Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова, Південноукраїнським національним педагогічним університетом імені К.Д. Ушинського, Південноукраїнським регіональним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів та ін.

Упродовж 2016-2020 рр. наукові підрозділи Інституту активно співпрацювали з низкою громадських організацій осіб з інвалідністю: УТОГ, УТОС, Національною асамблеєю осіб з інвалідністю; батьками дітей з ООП. Співпраця з громадськими організаціями відбувалася у напрямі організації та проведенні спільних науково-практичних досліджень і масових заходів.

Вчені Інституту є співorganizаторами та активними членами громадських організацій: «Сонячна Сова», «Бачити серцем», «Даун Синдром», «Маленький принц».

Інститут є **засновником періодичних науково-методичних видань**: науково-методичного інформаційного часопису «Особлива дитина: навчання та виховання»; збірника наукових праць «Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови».

Для входження до світового наукового інформаційного простору редакція проводить роботу з включення журналу та збірника у вітчизняні та міжнародні електронні бібліотеки, каталоги та наукометричні бази. Функціонують двомовні (українською та англійською) сайти видань.

У діяльності Інституту широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології: функціонує **офіційний сайт** (<http://ispukr.org.ua/>),

де розміщується інформація про діяльність усіх структурних підрозділів, результати наукових досліджень, експериментів, діяльність курсів підвищення кваліфікації, аспірантури, портфоліо наукових співробітників, електронна бібліотека та ін. У 2018 р. сайт Інституту оновлено, створено профілі й групи у Facebook, Twitter, Gmail, LinkedIn, LiveJournal, Telegram, Viber, Yammer.

Інститут підтримує тісні зв'язки із засобами масової інформації, зокрема освітянськими виданнями «Освіта України», «Педагогічна газета», журналами «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», видавництвом «Шкільний світ», спеціалізованими видавництвами «Педагогічна преса», «Ранок», «Мандрівець», «Букрек», ДСВ «Освіта» тощо, у публікаціях та на сайтах яких широко висвітлюються результати науково-експериментальних досліджень і їх практичне втілення, зокрема: навчальні та корекційно-розвивальні програми, навчальні, методичні та наочні посібники, методичні рекомендації, дидактичні навчальні матеріали.

Для презентації науково-практичних результатів досліджень у міжнародному науково-освітньому просторі, підвищення показників індексування та цитування кожен науковий співробітник Інституту створив індивідуальні профілі в Google Scholar, ORCID тощо.

Протягом 2016-2020 рр. використовувалися дистанційні технології навчання. Найбільше дистанційних заходів реалізовано у 2020 р., особливо під час проведення курсів підвищення кваліфікації керівних педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти.

Дистанційна консультативна допомога надавалась практикам (учителям, вихователям, психологам спеціальних та інклюзивних навчальних закладів) та батькам дітей з особливими потребами з питань організації навчально-виховного процесу, психолого-педагогічного супроводу, інноваційних засобів та технологій навчання, а також батькам щодо закладів освіти, психологічної та реабілітаційної допомоги дітям із різними порушеннями психофізичного розвитку.

Продукція Інституту представлена на сайті МОН України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, у Google Scholar, Електронній бібліотеці НАПН України.

Науково-організаційна діяльність. Принципово важливим стало започаткування і проведення Інститутом щорічних Міжнародних конгресів зі

спеціальної педагогіки та психології, метою яких є створення фахової платформи для обговорення важливих питань і шляхів розв'язання проблем організації навчання дітей з ООП в Україні. За звітний період проведено шість Міжнародних конгресів на базі провідних педагогічних університетів країни (Суми, Вінниця, Переяслав-Хмельницький, Київ, Чернігів, Запоріжжя). Учасниками лише останнього (в режимі онлайн) стало понад 11 тис. осіб, що засвідчує зацікавленість педагогічної спільноти і доцільність проведення подібних заходів.

Загалом упродовж 2016-2020 рр. Інститутом організовано та проведено, зокрема онлайн, 143 масових науково-практичних заходів (11 міжнародних), з яких 72 включено до Плану роботи НАПН України. Співробітники Інституту взяли участь у понад 500 науково-практичних масових заходах інших установ та організацій, серед яких близько 120 міжнародних.

З 2017 р. в Інституті функціонує Рада молодих вчених, діяльність якої зосереджено переважно на організації різнопланових міжнародних і всеукраїнських масових заходів, співпраці з представниками рад молодих вчених інститутів НАПН України. Члени Ради брали участь в організації та проведенні низки масових заходів, зокрема в роботі англomовного семінару OpenUP!

Позитивним є те, що голова Ради молодих вчених О.В. Орлов подав до Fulbright Research and Development Program проект «Neuropsychology of Special Education: a Master's Degree Program», сутність якого полягає у проведенні дослідження в одному з університетів США для розроблення магістерської програми з нейропсихології. Планується, що програму буде впроваджено в Інституті та партнерських організаціях (у 2019 р. проект схвалено грантовою комісією Fulbright Research and Development Program).

Підбиваючи певний підсумок викладеному, слід відзначити, що вся підготовлена за звітний період продукція (типові освітні, навчальні та корекційні програми, підручники, навчально-методичні посібники і комплекти, критерії оцінювання та ін.) має схвалення або гриф МОН України і фактично стовідсотково впроваджена в діяльність усіх спеціальних та інклюзивних закладів освіти країни, що є принципово важливим. Тобто Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України був і залишається основним розробником навчально-методичного забезпечення галузі освіти осіб з особливими потребами, в тому числі з інвалідністю.

На належному рівні в Інституті проводиться експериментальна, освітня і науково-організаційна робота, чому сприяє високий фаховий рівень вчених установи.

Водночас, враховуючи специфіку різноаспектної діяльності Інституту, варто звернути увагу на окремі питання, розв'язання яких сприятиме подальшому перспективному розвитку установи:

- з огляду на нагальність проблеми і запит практиків започаткувати дослідження щодо організаційно-педагогічних умов раннього виявлення і корекційного впливу на дітей з ООП, зокрема, з особливостями психофізичного розвитку;
- активізувати роботу щодо участі Інституту у вітчизняних і міжнародних проєктах, що реалізуються на грантовій основі;
- розширити співпрацю із структурними підрозділами НАПН України, зокрема з Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України і Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України щодо науково-методичного забезпечення інклюзивного навчання для осіб з особливими потребами в системі професійної і вищої освіти;
- активізувати зусилля щодо збільшення кількості публікацій вчених Інституту у виданнях з високим імпаکت-фактором;
- для позиціонування Інституту як центру з науково-теоретичного і навчально-методичного забезпечення системи освіти осіб з особливими потребами України активізувати роботу з поширення та висвітлення результатів науково-дослідної діяльності в ЗМІ та електронних ресурсах;
- інтенсифікувати роботу щодо входження періодичних наукових видань Інституту до наукометричних баз Scopus, Web of Science Core Collection та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Електронна бібліотека НАПН України. (n.d.). *Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України*. <https://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/ins=5Fspe=5Fped/>
- Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України. (n.d.). *Головна*. <http://ispukr.org.ua/>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (988-р)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
- Конвенція про права дитини. (1989, 20 листопада). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- Zasenko, V., & Prokhorenko, L. (2018). Educational Development Priorities for People with Special Needs in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, (1), 161-167. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2018-1-15>

ON THE SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC AND ORGANIZATIONAL ACTIVITY OF MYKOLA YARMACHENKO
INSTITUTE OF SPECIAL PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF NAES OF UKRAINE
FOR 2016-2020 AND ITS DEVELOPMENT PROSPECTS

*Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine, November 18, 2020*

Viacheslav Zasenko

*DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine,
Director, Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of
the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine is a state research institution. It aims at theoretical and methodological support for the functioning and development of the education system for people with special needs in Ukraine. Among the main statutory tasks of the Institute are: conducting basic and applied research, implementation of state target programs aimed at solving current theoretical, methodological and practical problems of preschool, general secondary, vocational and higher education of persons with special needs, as well as problems of special pedagogy and special psychology as branches of science; realizing research and experimental activities and providing scientific and methodological, educational and methodological and content support for the functioning of preschool education institutions of the compensatory type, special secondary schools (special schools, educational and rehabilitation centers), inclusive education institutions of all levels, as well as inclusive resource centers; development and implementation of scientific and training publications on the issues of education of persons with special needs and branches of science — special education and special psychology; PhD and DSc students training and certification; educational activities in the field of postgraduate education for persons with higher education, in particular in-service training of leaders, scientific, academic and teaching staff of education institutions and institutions implementing state policy in the field of education of persons with special needs, etc.*

Keywords: *Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology; National Academy of Educational Sciences of Ukraine; inclusive education institutions; education of persons with special needs.*

Дата публікації: 15 грудня 2020 р.